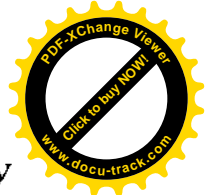
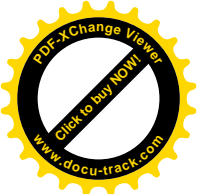

КАФЕДРА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА
ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО, СІМЕЙНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА (*Матвєєвські цивілістичні читання*)

*Матеріали міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої пам'яті професорів
Г.К. Матвєєва та Ю.Г. Матвєєва
(Київ, 10 листопада 2011 року)*

Зозул
канд. юри
викладач кафедри цивільного
Юридичного інсти
Прикарпатського національного
університету ім. Василя Стефаника

ДОГОВОРЗДАТНІСТЬ: ПОСТАНОВКА ПИТАННЯ ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ

В умовах економічної багатоманітності та розвитку підприємництва помітно зростає роль правочину як регулятора правовідносин у приватноправовій сфері. Якщо раніше в більшості випадків межі можливої поведінки суб'єктів цивільних правовідносин визначалися приписами законодавства і положеннями управлінських актів, то тепер їх самостійність значно зросла, що у свою чергу веде до збільшення кількості правочинів, які укладаються як фізичними, так і юридичними особами. У зв'язку з цим, зміст цивільної правосуб'єктності немислимий без такого його елемента, як правочиноздатність.

Виходячи із нормативного визначення правочину, закладеного ч. 1 ст. 202 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) під правочиноздатністю слід розуміти можливість учасниками відносин у приватноправовій сфері вчиняти правомірні дії, спрямовані на виникнення, зміну чи припинення їх цивільних прав та обов'язків. Слід відзначити, що увага науковців прикута до дослідження поняття, елементів та особливостей реалізації правочиноздатності тих чи інших суб'єктів цивільного права [1; 2]. Втім, очевидно, що для того, щоб побудувати цілісну систему елементів змісту цивільної правосуб'єктності, а також з метою більш глибокого розуміння самої правочиноздатності варто у межах її обсягу виділяти здатність укладати договори – договороздатність та здатність до укладення односторонніх правочинів. Крім того, таке дроблення правочиноздатності, і відповідно виокремлення її самостійних елементів дозволить зрозуміти їхню сутність як самостійних цивільно-правових категорій.

Не відкидаючи потребу у теоретичних напрацюваннях здатності до укладення односторонніх правочинів, звернемось до дослідження поняття «договороздатність» та визначення її складових елементів, що й становитиме мету цієї статті.

Термін «договороздатність» останнім часом увійшов у використання у вітчизняній правовій літературі (не виключення, що це пов'язано із тим, що у ЦК України вміщено легальне визначення поняття договору, якого не було раніше). Проте доволі часто зазначений термін використовується без ретельного теоретичного аналізу, що призводить до хаотичного його використання і вклю-

у зміст тих характеристик, які йому не притаманні або навіть протидіють роздатності виключно до здатності укладати договори. А теоретичних напрацювань, спрямованих на визначення місця та структури змісту цивільної правосуб'єктності, на жаль, немає. Соку це можна пояснити тим, що в наукових колах висловлюються певні сумніви щодо доцільності дроблення елементів змісту цивільної правосуб'єктності, а з іншої сторони – складністю у визначенні цього явища договірного права. Але, на нашу думку, процес пізнання будь-якого правового явища вимагає визначення його складових, а розуміння сутності тієї чи іншої системи неможливий без аналізу її структурних елементів. Саме тому виокремлення елементів змісту цивільної правосуб'єктності дозволить визначити чітку сукупність цивільних прав та обов'язків, що належать тим чи іншим суб'єктам цивільних правовідносин, а, відтак, у кінцевому результаті, дозволить чіткіше визначити їх правове становище, як учасників відносин у приватноправовій сфері.

Крім того, як вірно відзначає В.С. Мілаш договірну правоздатність слід розглядати не як абстрактну можливість бути стороною договору, а гарантовану законом (тобто реальну) можливість вступати в певні договірні відносини в якості однієї із сторін [3, с. 103]. З огляду на це, дослідження договороздатності має важливе практичне значення, адже правоздатність за договором на пряму впливає на його дійсність.

Ретельний аналіз причин виокремлення договороздатності як самостійної цивільно-правової категорії із власним змістовим навантаженням дозволяє звести їх до таких.

По-перше, як уже відзначалося вище, між особливостями укладення договорів та односторонніх правочинів можна простежити певні відмінності. Так, у юридичній літературі відзначається на необхідності співвідношення одностороннього правочину та договору [4, с. 2]. І таке співвідношення, на нашу думку, слід проводити за їх правовою природою, особливостями укладення, визначенням меж свободи тощо. Проте, найголовнішим критерієм, за якими слід проводити розмежування між односторонніми правочинами та договорами виступає кількість сторін. Як слушно відзначає Р.І. Таш'ян, вказана ознака має кілька елементів: 1) узгодженість волі осіб, яка полягає в тому, що в односторонніх правочинах волі суб'єктів не завжди узгоджуються, у той час як у договорах таке узгодження є необхідним; 2) відсутність домовленості між суб'єктами односторонніх правочинів; 3) спрямованість волі осіб у односторонніх правочинах на настання окремих правових наслідків, у той час як у договорах волевиявлення сторін спрямовані на настання спільного правового наслідку; 4) самостійність односторонніх правочинів, тобто створення кожним з них своїх правових наслідків, а волевиявлення сторін у договорі створюють спільні правові наслідки [4, с. 8]. З огляду на окреслені відмінності підвести використання категорії правочиноздатність до визначення здатності укладати односторонні правочини та договори можливе тільки у загальних рисах. А от для розкриття сутності здатності до укладення односторонніх правочинів та здатності до укладення договорів можливе тільки на основі їх ґрунтовного теоретичного аналізу.

По-друге, в порівнянні з односторонніми правочинами більш характерними у договірній практиці є саме двосторонні правочини – договори, особливо,

осіб р... ічних, за виключенням окремих видів односторонніх (на... ав... ин...). Крім того, у самому ЦК України термін «... ав... ин...» включений в главі 16 «Правочини», вживається доволі рідко. Та... ня при... Клад... термін не набув широкого застосування у Книзі V «Зобов'язання та договори». У зв'язку з цим, категорія договороздатності не може не викликати наукового інтересу.

По-третє, у ч. 5 ст. 202 ЦК України передбачається, що до правовідносин, які виникли з односторонніх правочинів, застосовуються загальні положення про зобов'язання та про договори, якщо це не суперечить актам цивільного законодавства або суті одностороннього правочину. Отже, законодавець норми щодо договорів вважає загальними і дозволяє застосовувати їх до правовідносин, що виникають із односторонніх правочинів.

Для того, щоб визначити місце договороздатності у структурі цивільної правосуб'єктності, спробуємо розглянути її як самостійну правову конструкцію, яка містить власний юридичний зміст. При цьому варто зазначити, що поняття «договороздатність» традиційно розкривається у вузькому розумінні, відповідно до якого під договороздатністю слід розуміти здатність особи укладати договори, виступати стороною договірної зобов'язання. Проте таке розуміння договороздатності є досить вузьким і не розкриває усієї сутності цього складного правового явища. І причиною цьому у першу чергу є те, що договірне правовідношення не перебуває у статичності, для нього характерні динамічні процеси, як відзначав Б. Б. Черепакін, для нього характерний рух [5, с. 310]. Саме тому зміст поняття «договороздатність» залежить від стадій динаміки договірної зобов'язання. У зв'язку з цим, вбачається за доцільне навести характеристику стадій договірної зобов'язання, що подається в юридичній літературі. Так, на думку М. М. Сібільова, динаміка зобов'язання після його виникнення – це стан його розвитку, спрямований урешті-решт на його виконання і припинення [6, с. 87]. Отже, зазначений автор виділяє дві стадії руху договірних правовідносин: виконання та припинення. Брагінський М. І. був переконаний, що динаміка договірної зобов'язання охоплює виконання, зміну та розірвання [7, с. 417]. У процесі динаміки зобов'язальних правовідносин Б. Б. Черепакін виділяв такі їх стадії як виникнення та припинення [5, с. 310]. Виходячи із наведених визначень, очевидним стає те, що зміст поняття договороздатність не обмежується лише здатністю вступити у договірні відносини, він ширший за обсягом і має свої характеристики на кожній із стадій динаміки договірної зобов'язання.

На нашу думку, для чіткого розуміння змісту договороздатності варто проаналізувати її через призму двох різних площин: по-перше, в аспекті функціональної спрямованості дій; по-друге, в аспекті вольової спрямованості дій.

Так, з точки зору функціональної спрямованості дій у договороздатності поєднуються такі здатності: 1) правонабувальна здатність – здатність набувати цивільних прав за договором; 2) правореалізаційна здатність – здатність своїми діями реалізовувати цивільні права за договором; 3) правовиконавальна здатність – здатність виконувати цивільні обов'язки, що випливають із договору. Через узяті разом вищенаведені здатності договороздатність можна охарактеризувати як здатність особи вступати (змінювати або розривати) договірні зобов'язання, а також виконувати їх.

точки зору вольової спрямованості дій договороздатність включає у себе здатність нести відповідальність за договором (при цьому здатність нести відповідальність за порушення договору нами розглядається саме як договороздатність, а не як самостійний елемент – деліктоздатність, оскільки деліктоздатність ширша за обсягом категорія і включає в себе також і здатність нести позадоговірну відповідальність).

Об'єднавши розуміння договороздатності в аспектах функціональної та вольової спрямованості дій впливає, що внутрішній зміст даного поняття включає у себе здатність особи вступати (змінювати або розривати) та виконувати договори, а також нести відповідальність за їх невиконання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Фролов В.Д.* Правочиноздатність юридичної особи та її здійснення за цивільним законодавством України (цивілістичний аспект) [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право, цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право» / В.Д. Фролов. – Одеса, 2004. – 20 с.
2. *Осипова С.В.* Сделкоспособность несовершеннолетних в гражданском праве России [Текст]: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Осипова Светлана Валерьевна. – Самара, 2007. – 218 с.
3. *Мілаш В.С.* Проблеми договірної правосуб'єктності юридичних осіб [Текст] / В.С. Мілаш // Право України. – 2004. – № 10. – С. 101–105.
4. *Таш'ян Р.І.* Односторонні правочини в цивільному праві [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право, цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право» / Р.І. Таш'ян. – Харків – 2009. – 20 с.
5. *Черепанин Б.Б.* Труды по гражданскому праву [Текст] / Б.Б. Черепанин. – М.: Статут. – 2001. (Класика российской цивилистики). – 479 с.
6. *Сібільов М.М.* Динаміка договірних зобов'язань після їх виникнення [Текст] / М.М. Сібільов // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – № 1. – С.79–88.
7. *Брагинский М.И.* Договорное право. Общие положения [Текст] / М.И. Брагинский, В.В. Витрянский. – Изд. 2-е, испр. – М.: Статут, 1999. – Кн. 1. – 848 с.